

نقش گروه‌های فکر در سیاست خارجی^(۱)

سیدحامد رضیئی^۱

چکیده: آیا در کشورهای جهان رؤسای دولت‌ها، نخست وزیران و یا وزرایی وجود دارند که بتوانند به تنهایی همه مشکلات پیش رو را حل و فصل کنند؟ آیا آنها در برخورد با مشکلات پیچیده در محیط‌های داخلی و خارجی نیازی به مشاوره، همفکری، تجزیه و تحلیل و یا پیشنهادی برای اداره کشور و حل و فصل مشکلات و بحران‌ها ندارند؟ چه گروهی می‌تواند بازوی کمکی دولتمردان در برخورد با مشکلات و یا بحران‌ها باشد؟ آیا گروه‌های دولتی که از بودجه عمومی کشورها تغذیه می‌شوند می‌توانند در ارائه پیشنهادات بی‌طرف باشند؟ آیا گروه‌های وابسته به احزاب سیاسی در ارائه پیشنهادات به فکر مسائل حزبی خود نیستند؟ مشکلات و بحران‌ها به طور ناگهانی و بدون دلیل بوجود نمی‌آیند. برای جلوگیری از ایجاد مشکلات و بحران‌ها باید برنامه‌ریزی‌های قبلی وجود داشته باشد. باید گروهی از اندیشمندان، نخبگان سیاسی و جامعه‌شناسان آینده‌نگر در راه بهبود جامعه به برنامه‌ریزی پردازند و تا حد ممکن از چالش‌های پیش‌رو جلوگیری کنند. در این مقاله تا حد امکان به سؤالات مذکور پاسخ داده می‌شود. در بعضی از کشورها برای جلوگیری از مشکلات و بحران‌ها با ایجاد گروه‌های فکر به آینده‌نگری می‌پردازند و با برنامه‌ریزی دقیق به گونه‌ای عمل می‌کنند که مشکلات و بحران‌های کمتری وجود داشته باشد و سعی می‌کنند برنامه‌های ناموفقی ارائه ندهند باشند. نکات: گروه فکر، تاریخچه و کاربرد آن و نقش گروه فکر در سیاست داخلی و خارجی یک کشور، گروه‌های فکر و سیاست خارجی در امریکا، اتحادیه اروپا، انگلستان، آلمان در این مقاله مورد بررسی قرار می‌گیرد.

واژگان کلیدی: گروه فکر، اندیشه‌وران، گروه اندیشمندان، تینک‌تانک، کلوب‌های اندیشه، مجمع اندیشمندان، سیاست خارجی، سیاست شناس.

۱. دکتر سیدحامد رضیئی، محقق و مترجم.

گروه فکر چیست؟

گروه فکر اصطلاح نظامی است و به مکان امنی اطلاق می‌شد که در آنجا ستاد ارتش در طی جنگ دوم جهانی برنامه‌های نظامی و یا احیاناً جنگی خود را تنظیم و بررسی می‌کرده است. این اصطلاح بعداً وارد علوم اجتماعی شده و در معنای دیگری به کار گرفته شد که از آن بنام «مراکز فکرکردن»^۱، «آزمایشگاه اندیشه»^۲، «باشگاه اندیشه‌وران»^۳، «مجمع اندیشمندان آینده‌نگر»^۴، «گروه‌های مولد اندیشه»^۵، «گروه کارشناسان»^۶، «کلوب‌های اندیشه»^۷ و «گروه فکر»^۸ نام می‌برند. اصطلاح «تینک تانک» برای اولین بار در کشورهای آنگلو ساکسون «انگلستان و ایالات متحده» و بعداً در کشورهای اروپایی و دیگر نقاط جهان رواج پیدا کرد.

گروه فکر مؤسسه‌ای از حقوق خصوصی وابسته به جامعه مدنی و متشکل از اندیشمندان، سیاست‌مداران، سیاست‌شناسان، روزنامه‌نگاران، صاحبان صنایع و... جامعه‌شناسان آینده‌نگری است که در زمینه‌های علوم انسانی، اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و حتی نظامی به بررسی، تجزیه و تحلیل می‌پردازند و راه‌آورد‌های جدیدی در زمینه‌های مورد نظر ارائه می‌دهند. تعاریف متعددی از گروه فکر به عمل آمده است که گویای رهیافت راه‌حل‌های مناسب و آینده‌نگری در رابطه با منافع عمومی و نقش کلی آنها و ارائه راه‌حل و تأثیرگذاری بر مسائل سیاسی است ولی نباید فکر کنیم که گروه‌های فکر بدون ارائه راهکارهای جدید، به کارگیری و کمک روشنفکران، تجزیه و تحلیل دقیق مسائل و آینده‌نگری بتوانند سودمند، کارآمد و قدرتمند باشند. بطور کلی می‌توان گفت که در کشورهای دموکراتیک گروه‌های فکر با تلفیق تفکر و دانش در زمینه‌های تأثیرگذاری به فعالیت می‌پردازند و از یک طرف شهروندان را در جریان

1. Réservoirs à penser
2. Laboratoires à idées
3. Club de penseurs
4. Cercle des penseurs futuristes
5. Groupes d'apporteurs d'idées
6. Groupe d'experts
7. Boîtes à idées
8. Groupe de réflexion= Think tanks

باید یاد آوری کنیم که یکی از معانی Réflexion در فرانسه و Reflection در انگلیسی معادل «فکر» است و گروه فکر در همین معنا بکار رفته است.

تصمیمات کلی قرار می‌دهند و از طرف دیگر تصمیمات سیاسی را با دیدگاه جامعه مدنی و آینده‌نگری پایه ریزی می‌کنند.

ساختارهای سیاسی در دراز مدت برای کاربرد تصمیمات به ابزاری بنام گروه فکر برای تصفیه و ایجاد تفکر نیاز دارند که برای حصول به آن باید شناخت‌ها را دسته‌بندی کرده و تلفیقی از آنها را به تصمیم‌گیرندگان سیاسی ارائه داد. رسالت واقعی گروه‌های فکر کسب سیاست‌های مردمی در ارائه راه‌حلهای مسائل کلی از قبیل اقتصاد، روابط بین‌الملل، سیاست خارجی، محیط زیست، اطلاعات، تجزیه و تحلیل و آینده‌نگری‌های مؤثر و کارآمدی است که قابل دسترسی برای سیاست‌های کلی باشد.

جیمز اسمیت^(۱) معتقد است، اولین گروه‌های فکر در طی جنگ‌های داخلی در ایالات متحده امریکا پدیدار شدند که در واقع مراکزی برای تحقیقات در علوم اجتماعی بودند و توسط بنیان‌گذاران، شرکت‌ها و یا افراد اداره می‌شدند و هدف اصلی آنها کمک به دولت برای ایجاد اصلاحات اداری، سازمانی و شهری بود: «کمیسیون صنعتی امریکا»^۱ در سال ۱۹۸۲، «دفتر تحقیقات شهرداری نیویورک»^۲ در سال ۱۹۰۶ و «بنیاد کارنگی برای صلح»^۳ در سال ۱۹۱۰ در همین راستا بوجود آمدند که به خاطر نزدیکی به تصمیم‌گیرندگان سیاسی از تأثیرگذاری زیادی برخوردار بودند. ولی اولین گروه فکر واقعی «انجمن فابیان» در سال ۱۸۸۴ در انگلستان بوجود آمد و «مؤسسه بروکینگز» در سال ۱۹۱۶ در امریکا پایه‌گذاری شد. در فاصله دو جنگ و بخصوص بعد از جنگ دوم جهانی بر تعداد گروه‌های فکر افزوده شد و از آن بنام «دانشگاه‌های بدون دانشجو» یاد می‌کنند که نخبگان سیاسی و دولتی درباره سیاست خارجی امریکا به بحث، تبادل نظر و آینده‌نگری می‌پرداختند. بعد از جنگ جهانی دوم در کنار گروه‌های فکر فدرالی و ایالتی، گروه‌های فکر مستقلی بوجود آمد که در زمینه‌های نظامی، سیاسی، اجتماعی و ... برنامه‌های جدیدی ارائه دادند و از آن بنام «عصر اجرایی» یاد می‌کنند. بعد از ۱۹۸۰ میلادی و بخصوص بعد از واقعه ۱۱ سپتامبر بر تعداد گروه‌های فکر افزوده شد، به نحوی که امروز حدود ۱۵۰۰ گروه فکر مستقل در

1. The U.S. Industrial Commission
2. The New York Bureau of Municipal Research
3. The Carnegie Endowment for International Peace

ایالات متحده مشغول تحقیق، برنامه‌ریزی، ارائه نتیجه تحقیقات و یا فروش تولیدات فکری خود به رئیس جمهور، کنگره، سازمانهای اداری، ارتش و ... می‌باشند.

جیمز مک‌گین استاد علوم سیاسی دانشگاه فیلادلفیا و متخصص در گروه‌های فکر، آن را بنیاد و اساس دموکراسی می‌داند و معتقد است: «گروه‌های فکر وابستگی کامل به جامعه مدنی دارند و بعنوان عامل انتقال اندیشه و اجرای اقدامات مهم در دموکراسی‌های نوپا و یا پیشرفته به کار می‌روند».^(۳)

ناظرین حیات سیاسی شیفته نفع و سود به دست آمده از راه گروه‌های فکر هستند. طبق تحقیقات و آمار انجام شده توسط مک‌گین، چهار هزار و پانصد گروه فکر در سطح جهان وجود دارد که تنها هفتصد گروه فکر با سه هزار محقق و کارشناس در کشورهای عضو اتحادیه اروپا به چشم می‌خورد، در حالی که در واشنگتن دی-سی و دیگر شهرهای امریکا یک هزار و پانصد گروه فکر مشغول فعالیت هستند. در کشورهای دیگر گروه‌های فکر با عناوین مختلف وجود دارند که به ذکر نام بعضی از کشورها و گروه فکر فعال آن اکتفا می‌شود: مؤسسه اقتصاد مونترآل،^۱ مؤسسه ملی تحقیقات علمی^۲ در کانادا؛ کمیته توسعه اقتصادی^۳ در استرالیا؛ مؤسسه مطالعات امنیتی^۴ در آفریقای جنوبی، مؤسسه مونتین، مواجهه اروپا، بنیاد کونکورد، مؤسسه شوازل، بنیاد ژان ژورس، بنیاد نوآوری‌های سیاسی در فرانسه؛ بنیاد فردریش ابرت، بنیاد هانریش بل، بنیاد کنراد آدنائر در آلمان، مؤسسه آدام اسمیت، مؤسسه تحقیقات سیاست عمومی، مرکز مطالعات سیاسی در انگلستان، گروه‌های فکر در جمهوری خلق چین وابسته به دولت هستند که اغلب آنها در باره مسائل سیاسی بین چین و امریکا و یا دیگر کشورها به تحقیق پرداخته‌اند؛ مؤسسه اقتصاد جهانی و روابط بین‌الملل^۵ و مؤسسه مطالعات در باره کانادا و امریکا^۶ در روسیه، سازمان تحقیقات بین‌المللی استراتژیک^۷ در ترکیه، مرکز مطالعات و تحقیقات استراتژیک امارات.^۸

1. Montreal Economic Institute
2. Institut National de la Recherche Scientifique
3. The Committee for Economic Development of Australia
4. The Institute for Security Studies
5. Institute of World Economy and International Relations
6. Institute for the U.S and Canadian Studies
7. International Strategic Research Organization
8. The Emirates Center for Strategic Studies and Research

چه سازمان‌هایی گروه فکر هستند؟

باتوجه به تعاریف و برداشت‌های مختلفی که از وجه تسمیه «گروه فکر» به عمل آمده، این گروه توانسته است در طی سال‌ها تجربه و بخصوص در دهه‌های اخیر ارزش واقعی خود را به دست آورد. بعضی از گروه‌های فکر خود را بعنوان «گروه‌های مخالف با عقاید عمومی، مراکز تفکر ناراضی، مهاجمین مباحثات مورد قبول و پذیرفته شده و شبکه متشکل از افراد دارای قوه ابتکار و عملگرا»^(۴) معرفی می‌کنند. باید توجه داشت که گروه‌های فکر فراتر از پدیده ساده باب روز مورد توجه دولتمردان و سیاستمداران قرار گرفته‌اند. بنا به عقیده جیمز مک‌گین گروه‌های فکر «سازمان‌ها و ارگان‌های مستقل تحقیقاتی هستند که در راه منافع عمومی و تجزیه و تحلیل مسائل سیاسی آن تلاش می‌کنند.» فیلیپا شرینگتون^(۵) متخصص در گروه‌های فکر اروپایی، آنها را بدین‌گونه توصیف می‌کند: «گروه‌های فکر سازمان‌های نسبتاً مستقلی هستند که در راه تحقیقات طیف وسیعی از منافع عمومی تا حد ممکن به تحقیق می‌پردازند و هدف اصلی آنها تأثیرگذاری بر فرایند ساختار سیاست‌های عمومی و کلی است.» گروه‌های فکر به خاطر تأثیرگذاری بر فرایند سیاسی با تکیه بر تحقیقات علمی و در راه منافع عمومی در مرز بین تفکر و عمل بوجود آمدند و به ارائه راه‌حل‌های مناسب به تصمیم‌گیرندگان پرداختند.

دولت فرانسه در برابر مسائل جدید قرن بیستم و مشکلات اجتماعی و سیاسی ناشی از جنگ جهانی دوم متوجه نیاز و کمک گروه‌های «مولد اندیشه» شد تا بتواند به کمک آنها جامعه فرانسه بعد از جنگ را سر و سامان دهد. در این راستا گروهی از اندیشمندان تحت عنوان «انجمن متفکرین» که از بودجه دولتی و عمومی تغذیه می‌شدند و در عمل استقلالی نداشتند به بررسی مشکلات پرداختند. زمانی که دولت در برابر تنش‌های اجتماعی قرار می‌گیرد و می‌خواهد کلیه مسائل را زیر نظر بگیرد نمی‌تواند از نظر فکری و تصمیم‌گیری، مستقل باشد. هزینه «کلوب‌های اندیشه»^۱ نباید متکی به یک نفر و یا به دولت باشد بلکه باید افراد و یا گروه‌های خصوصی هزینه‌های آن را تقبل کنند که در غیر این صورت گروه‌های فکر و اعضای آنها نخواهند توانست راه‌حل‌های بی‌طرفانه‌ای ارائه دهند.

1. boîtes à idées

گروه‌های فکر در تئوری وسیله و ابزاری در «پیکار اندیشه»^۱ هستند و در باره: مفاهیم مختلف جهان، کشورهای ساحلی اقیانوس اطلس، پیمان آتلانتیک شمالی، عراق و افغانستان، حقوق بشر در قلب اتحادیه اروپا، در مورد نمونه اجتماعی اروپایی و آزادی خدمات به غور و بررسی می‌پردازند.

مرز بین گروه‌های فکر و گروه‌های ذینفع، گروه‌های فشار، جنبش‌های سیاسی، سازمان‌های غیردولتی و حتی کلوب‌ها و گروه‌های سیاسی کاملاً مشخص نیست با این تفاوت که گروه‌های فکر، نخبگان، اندیشمندان و ... در یک مکان تشکیل جلسه می‌دهند و درباره مسائل اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و ... به تحقیق می‌پردازند؛ آنها تلاش می‌کنند تا با تحقیقات و آینده‌نگری خود مسائل جدیدی را در سطح کشور، منطقه و یا جهان مطرح کنند. به طور کلی می‌توان گفت که گروه فکر مدعی تجزیه و تحلیل عینی جهان در راه منافع عمومی است و به ارزش‌های کلی اجتماعی اهمیت می‌دهد و در این مسیر به تجزیه و تحلیل مسائل اجتماعی و سیاسی می‌پردازد.

در بین فعالیت‌های گروه‌های فکر بعضی‌ها همچون نئولیبرالیست‌ها از آزادی اقتصاد صحبت می‌کنند، بعضی دیگر درباره عدالت اجتماعی، آزادی، بهداشت، تعلیم و تربیت، اقوام، مذهب و ... مشغول پژوهش و تحقیق می‌باشند و تعدادی دیگر در زمینه‌های خاصی همچون فناوری، راهبردی به تحقیق می‌پردازند و یا اینکه مسائل کلی را مدنظر قرار می‌دهند.

نقش گروه فکر در سیاست کشورهای امریکا و اتحادیه اروپا

پیچیدگی و دشواری‌هایی که در فرایند تصمیم‌گیری در امریکا، اتحادیه اروپا، ناتو و یا در کشورهای دیگر جهان وجود دارد موقعیت را برای ایجاد سازمان‌های تأثیرگذار فراهم می‌کند. تشکیلاتی از قبیل «سازمان‌های غیردولتی» گروه‌های ذینفع و ... می‌توانند نقش اساسی به عهده داشته باشند ولی از دیدگاه اکثر کسانی که به مشکلات با دید وسیع‌تر و علمی‌تر نگاه می‌کنند باید نقش «گروه‌های فکر» را بعنوان عاملین و بازیگران مهم در سیاست‌های عمومی یک کشور مورد توجه قرار داد. به نظر

^۱ - guerre des idées

می‌رسد که بازیگران جدید در فرایند تصمیم‌گیری ملی و فراملی نقش اساسی بعهده دارند.

امریکا- که قبل از جنگ‌های جهانی در انزوای مطلق بسر می‌برد بخاطر قدرت نظامی و اقتصادی به کمک کشورهای در حال جنگ اروپای غربی شتافت. این کشور یکی از فاتحین جنگ دوم جهانی بود و با طرح مارشال به بهانه رفع خرابی‌های کشورهای جنگ‌زده اروپای غربی، راه نفوذ خود در این منطقه از جهان را بیشتر کرد. در این زمان امریکا اهمیت زیادی در صحنه سیاسی به دست آورد و در مواجهه با مشکلات پیش رو و جهان دوقطبی به مشاورین سیاسی بیشتری نیاز داشت. ترس از کاربرد تسلیحات اتمی در طی جنگ سرد باعث گسترش بیشتر گروه‌های فکر تخصصی گردید. نیاز به حل مشکلات ناشی از جنگ اتمی و تقویت ارتش به ایجاد مهمترین و بزرگترین گروه فکر «راند کورپوریشن»^۱ در بحبوحه جنگ در سال ۱۹۴۶ و مؤسسه هادسون در سال ۱۹۶۱ گردید.

گروه‌های فکر به وسائل متعددی برای گسترش دامنه فعالیت و تأثیرگذاری خود متوسل می‌شوند. یکی از کانال‌های فعال در این زمینه انتخابات ریاست جمهوری در امریکا است. اگر فرانکلین روزولت برای برنامه‌های انتخاباتی خود از استادان دانشگاه‌ها - به‌خصوص دانشگاه کلمبیا- کمک می‌گرفت رؤسای جمهور بعد از وی برای طرح‌ها و مدیریت برنامه خود در مسائل داخلی و سیاست خارجی از گروه‌های فکر کمک گرفتند. جیمی کارتر روابط تنگاتنگی با «کمیسون سه‌جانبه»^۲ داشت، رونالد ریگان برای گسترش تفکرات خود از «بنیاد هریتیج» کمک می‌گرفت، بیل کلینتون «مؤسسه سیاسی مترقی»^۳ و جورج دبلیو بوش از «پناک»^۴ کمک گرفتند. گروه‌های فکر امریکایی به توصیف برنامه‌های سیاسی می‌پردازند و برای آنها فعالیت در انتخابات ریاست جمهوری در اولویت قرار گرفته است زیرا می‌توانند بعد از موفقیت کاندیدای

1. RAND Corporation
2. The Trilateral Commission
3. Progressive Policy Institute.

۴. پناک = پروژه‌ای برای امریکا در قرن بیست و یکم، Project for the New American Center

ریاست جمهوری پست مهمی در سازمان‌های دولتی و کاخ سفید به دست آورند و حتی از سیاستمداران بعد از کناره‌گیری آنها حمایت می‌کنند.^(۶)

نومحافظه‌کاران امریکایی در سال ۱۹۹۷، و دقیقاً شش سال بعد از موجودیت مکتب خود در محدوده فعالیت‌های گروه فکر پناک «پروژه ای برای امریکا در قرن بیست و یکم» و با حمایت بعضی از صنایع اسلحه‌سازی امریکا خواستار تعرض و سپس حمله امریکا بر علیه حکومت آشوب‌گر و دیکتاتوری صدام حسین شدند. پناک در سال ۱۹۹۸ در نامه‌ای به رئیس جمهور کلینتون طرح سيطرة ایالات متحده بر جهان را ارائه داد و امریکا را وکیل و قییم دگرگونی اساسی در سازمان ملل متحد دانسته و خواهان براندازی رژیم صدام حسین شد و خواهان مداخله مستقیم و کارآمد دولت در سیاست خارجی گردید. پُل ولفوویتز معاون سیاسی وقت وزارت دفاع و لویس لیبی کارشناس ارشد این وزارتخانه دیدگاه جدیدی را در سال ۱۹۹۲ برای سیاست دفاعی امریکا به دیک چنی وزیر وقت وزارت دفاع ارائه دادند. آنها از ایجاد نظم جدید جهانی سخن گفتند و در راه خروج از جنگ سرد، استراتژی ابداعی جدیدی را برای جایگزینی آن مطرح کردند که باعث استحکام تسلط قدرت امریکا بر اروپا، آسیای میانه) و روسیه می‌شد. در آن زمان دکترین آنها کمی مسخره به نظر رسید ولی عقاب‌های امریکایی، کارمندان و دست‌اندرکاران وزارت دفاع امریکا با کمک کشورهای دوست تحت عنوان «حمله پیشگیرانه» حمله به عراق را در سال ۲۰۰۳ در زمان جورج دبلیو بوش آغاز کردند و اتحاد کشورها جای خود را به ائتلاف ویژه داد.^(۷) راند کورپوریشن (بنیاد تحقیق و توسعه) یکی از بزرگترین گروه‌های فکر امریکایی است که توسط نیروی هوایی امریکا پایه‌گذاری شد.

به نظر می‌رسید که در بحبوحه جنگ بیشترین تلاش متوجه پیروزی بر دشمن بود و صلح پایدار نمی‌توانست در حین جنگ به وجود آید. ارتش، کاخ سفید و صنایع اسلحه‌سازی امریکا متوجه ایجاد مؤسسه کاملاً خصوصی شدند تا بتواند پلی بین برنامه‌ریزی‌های ارتش، مراکز تحقیقاتی دانشگاهی و صنایع اسلحه‌سازی باشد. راند کورپوریشن در اولین قدم وارد مرحله جدید و بی‌نظیری شد و با انجام تجزیه و تحلیل‌های بسیار دقیق و در عین حال غیرسیاسی به مشکلات و مسائل امنیتی پرداخت و بعد از آن سرگرم مسائل اجتماعی شده و روش‌های تحلیلی جدیدی را وارد مطالعات و مشکلات استراتژیک کرد.

راند کورپوریشن در سال ۲۰۰۰ با بودجه ۱۵۰ میلیون دلاری، ۱۰۰۰ عضو دائم داشت که هزینه‌های آن را دولت و شرکت‌های خصوصی تأمین می‌کردند و مرکز اصلی آن در سانتامونیکا در ایالت کالیفرنیا در کنار اقیانوس کبیر قرار گرفته و نمایندگی‌هایی در هلند، آلمان، روسیه، بریتانیا و ... دارد. مقداری از بودجه هنگفت آن از راه قرارداد با دولت‌ها تأمین می‌شود.

تعداد زیادی از گروه‌های فکر امریکایی به مسائل فرامرزی می‌پردازند که به ذکر نام بعضی از آنها می‌پردازیم: «مؤسسه امریکایی مطالعات آلمان معاصر»^۱ که درباره مسائل اقتصادی، سیاسی و اجتماعی آلمان فدرال به مطالعه و تحقیق می‌پردازد؛ «مؤسسه بروکینگز درباره روابط فراتلانتیکی»^۲ که درباره روابط اروپا و امریکا به تحقیق می‌پردازد؛ «مرکز استراتژیک و مطالعات بین‌المللی»^۳ که در طی چهل سال گذشته به تجزیه و تحلیل استراتژیک و راه‌حل‌های سیاسی خطرات جهانی پرداخته و آنها را در اختیار رهبران سیاسی قرار داده است؛ «مؤسسه اروپایی در واشنگتن»^۴ یکی از مؤسسات اصلی سیاست مردمی است که در واشنگتن کار خود را آغاز کرده و در زمینه امور مربوط به کشورهای فراتلانتیکی به تحقیق می‌پردازد. این گروه فکر برای بررسی بیشتر مسائل به ایجاد اجلاس مخصوص پرداخته و از مسئولین حکومتی امریکا و اروپا و تصمیم‌گیرندگان اقتصادی و سیاست خارجی و روزنامه‌نگاران متخصص برای تبادل نظر دعوت به عمل می‌آورد، «مؤسسه تجزیه و تحلیل سیاست خارجی»^۵ سازمان تحقیقاتی مستقلی است که به آینده‌نگری استراتژیک درباره مشکلات امنیت ملی، سیاست خارجی، اقتصاد سیاسی، روابط بین دولت‌ها و صنعت می‌پردازد، «کانون مطالعات جامعه اروپا»^۶ اولین سازمان تخصصی و حرفه‌ای در سطح جهانی است که فقط درباره اتحادیه اتحادیه اروپا به بررسی و تحقیق می‌پردازد.

بریتانیا- انجمن فابیان که در سال ۱۸۸۴ پایه‌گذاری شد، پیش‌کسوت و اولین گروه فکر اروپایی و حتی جهانی است که به تجزیه و تحلیل چالش‌های ناشی از

1. The American Institute for Contemporary German Studies
2. Brookings Institution, program on Transatlantic Relations
3. Centre for Strategic and International Studies
4. European Institute in Washington
5. Institute for Foreign Policy Analysis
6. European Community Studies Association

مشکلات اقتصادی پرداخت. انگلستان و کشورهای صنعتی با جامعه در حال تحول و اقتصاد فراگیر مواجه بودند. انجمن فابیان در همان زمان به بررسی تفکرات و اصلاحاتی پرداخت و سیاست پیش‌رونده قرن بیستم را توصیف کرد. کارگران انگلیسی در اواخر قرن نوزدهم زندگی راحتی نداشتند و تقریباً در فقر بسر می‌بردند. ریشه‌های این فقر را می‌توان به دنبال استثمار کارگران در دوران حکومت ملکه ویکتوریا جستجو کرد. انجمن فابیان مسئله کارگران انگلیسی را مورد توجه قرار داد و در اولین اعلامیه خود این جمله را بکار برد: «چرا تعداد زیادی از مردم انگلستان در فقر بسر می‌برند؟». انجمن در سال ۱۹۹۰ به سندیکای کارگران پیوست و از تلفیق و اتحاد آن دو، «حزب کارگر» به وجود آمد که هنوز هم به فعالیت‌های خود ادامه می‌دهد. حزب کارگر با تأثیرپذیری از انجمن فابیان به اصلاحات اجتماعی زیادی اقدام کرد، رژیم بهداشت و تندرستی موجود در انگلستان را در سال ۱۹۱۱ پایه‌ریزی کرد، نوآوری‌های دیگری از قبیل حداقل دستمزد و حقوق در سال ۱۹۰۶ و الغای مادام‌العمر بودن نمایندگان مجلس اعیان انگلیس در سال ۱۹۱۷ به تصویب رسید که در زمان نخست‌وزیری تونی بلر اجرا شد.^(۸)

«مرکز اصلاحات اروپایی»^۱ بیشترین تلاش خود را در راه آینده اتحادیه اروپا به کار برد و موقعیت را برای ایجاد تحقیق در باره قاره اروپا و کشورهای اتحادیه در باره خطرات ناشی از مشکلات اقتصادی و سیاسی فراهم می‌کند. این گروه فکر با گروه‌های مشابه در دیگر کشورهای اتحادیه و آمریکا برای یافتن راه‌حل‌های مناسب به همکاری می‌پردازد، «مرکز سیاست خارجی»^۲ از گروه بسیار قوی محققین سیاست بین‌المللی برخوردار است که درباره مدیریت، هویت، حقوق بشر، اقتصاد و سیاست بین‌المللی به تحقیق می‌پردازند، «مؤسسه سلطنتی امور بین‌الملل»^۳ که به چاتم هاوس مشهور است یکی از مهمترین مؤسسات انگلیسی است که درباره تجزیه و تحلیل مشکلات بین‌المللی به تحقیق می‌پردازد.

فرانسه - شرکت‌های خصوصی طبق قانون سال ۱۹۰۱ فرانسه تحت شرایط خاصی کار می‌کنند و آزادی شرکت‌های امریکایی را ندارند. گروه‌های فکر بعد از سال ۱۹۹۰ در فرانسه رواج پیدا کردند و صاحبان کارخانه‌ها، کارشناسان و دست‌اندرکاران

1. Center for European Reform

2. Foreign Policy Center

3. Royal Institute of International Affairs, Chatham House

اقتصادی اقدام به ایجاد کلوبهایی کردند که متفاوت از کلوب‌های سنتی فرانسه بود و همچون گروه‌های فکر امریکایی عمل می‌کردند. در همین زمان بنیادها و کلوبهای زیادی همچون مؤسسه تورگو، اوروفلکس، بنیاد کونکورد، مؤسسه مونتین و مواجهه اروپا در همین راستا بوجود آمدند. هر یک از احزاب فرانسه دارای یک یا چند گروه فکر هستند: بنیاد ژان ژورس وابسته به حزب کمونیست، بنیاد گابریل پری وابسته به حزب سوسیالیست و بنیاد نوآوری‌های سیاسی وابسته به اتحاد برای جنبش مردمی، حزب دست‌راستی‌هاست.

ساختار فکری فرانسوی‌ها گرایش عجیبی به قدرت روشنفکران دارد و اکثر نخبگان سیاسی در گذشته و حال در محافل ادبی و فلسفی رفت و آمد داشته و علاقه زیادی به نوشتن مقاله و کتاب دارند و آن را جزو افتخارات خود می‌دانند. به محض اینکه از مراکز تحقیقاتی و یا گروه‌های فکر فرانسوی صحبت می‌شود، نگاه‌ها به سوی احزاب سیاسی معطوف می‌گردد. اکثر گروه‌های فکر فرانسه وابسته به سازمان‌های دولتی هستند و نمی‌توانند در بررسی مسائل و اظهارنظرها بی‌طرف باشند. فرانسه راه درازی برای رسیدن به کاربرد گروه‌های فکر واقعی مستقل به سبک امریکایی پیش رو دارد. «مؤسسه فرانسوی روابط بین‌الملل»^۱ مرکز نیمه مستقلی است که به تحقیق درباره اطلاعات و مشکلات بین‌المللی می‌پردازد، «بنیاد تحقیقات استراتژیک»^۲ در زمینه سیاست‌های نظامی تحقیق کرده و به مشورت درباره سیاست‌های مردمی می‌پردازد. سیاست‌های دفاعی، خطرهای ناشی از امور فنی و امنیتی و بحران‌ها و مناقشات زمینه فعالیت‌های این گروه فکر است، «مرکز مطالعات و تحقیقات بین‌المللی»^۳ وابسته به مؤسسه مطالعات سیاسی پاریس است که به بررسی و تحقیق درباره مسائل بین‌المللی و ملی می‌پردازد؛ «مرکز مطالعات آینده‌نگری و اطلاعات بین‌المللی»^۴ درباره مسائل اقتصادی بین‌المللی تحقیق می‌کند.

آلمان - این کشور دارای بنیادهای فراوانی است که اغلب آنها در کنار احزاب سیاسی فعالیت می‌کنند و شبیه گروه‌های فکر امریکایی هستند. در آلمان حدود

1. Institut français des relations internationales
2. Fondation pour la Recherche Stratégique
3. Centre d'études et de recherches internationales
4. Centre d'Etudes Prospectives et d'Informations Internationales

یکصدوپنجاه مؤسسه تحقیقاتی به صورت مؤسسات تحقیقاتی، مؤسسات مشورتی و مراکز تولید اندیشه وجود دارد که در زمینه سیاست‌های داخلی و خارجی فعالیت می‌کنند. مارتین تورنت^(۱) گروه‌های فکر آلمان را به پنج دسته تقسیم می‌کند:

- مؤسسات تحقیقاتی اقتصادی وابسته به دانشگاه‌های آلمان،
- مؤسسات تخصصی در سیاست خارجی، امنیت اجتماعی و ایجاد صلح،
- مؤسسات تخصصی علمی، فنی، مسائل اجتماعی و محیط زیست،
- مؤسسات خصوصی نیمه دولتی در زمینه گروه‌های صنعتی،
- مؤسسات تخصصی دولتی.

مجموعه کارهای تحقیقاتی گروه‌های فکر آلمانی قابل مقایسه با گروه‌های فکر امریکایی است با این تفاوت که اکثر آنها وابستگی کامل به دولت فدرال دارند و در زمینه سیاست‌های داخلی و خارجی به فعالیت می‌پردازند. به بعضی از گروه‌های فکر آلمانی در رابطه با سیاست‌های داخلی و خارجی اشاره می‌کنیم: «مرکز مطالعات جذب کشورها به اتحادیه اروپا» وابسته به دانشگاه بن که به بررسی مشکلات ناشی از ادغام کشورها به اتحادیه پرداخته و در زمینه‌های نقش اتحادیه اروپا در بافت کلی تحقیقات آینده‌نگری، شورای مشورتی سیاسی، گفتگوهای سودمند بین محققین و تصمیم‌گیرندگان و آموزش به تحقیق می‌پردازد، «بنیاد فردریش ابرت»^۱ به کیفیت آموزش سیاسی در بافت دموکراسی و تکثرگرایی در کلیه محیط‌های ممکن می‌پردازد؛ اهداف اصلی «شورای روابط خارجی آلمان»^۲ گرایش به سوی مسائل بین‌المللی، ایجاد همکاری‌های دانشگاهی در بافت جهانی و تفاهم بین ملت‌هاست.

اتحادیه اروپا- اکثر گروه‌های فکری که در باره مسائل اتحادیه اروپا به کندوکاو پرداخته و تأثیرگذار هستند در بروکسل فعالیت می‌کنند زیرا بهتر می‌توانند گزارشات لازم را ارائه داده و به انتشار تحقیقات خود بپردازند؛ آنها نشست‌های لازم را انجام داده و درباره موضوعات بخش‌های تحقیقاتی خود به بحث و تبادل نظر می‌پردازند. گروه فکر «جنبش اروپائی»^۳ سازمانی بین‌المللی است که درباره کلیه گرایش‌های سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و جامعه مدنی به فعالیت می‌پردازد. هدف اصلی آن ایجاد

1. Friedrich Ebert Stiftung
2. Deutsche Gesellschaft für Answärtige Politik
3. Mouvement Européen

سازمانی بنام اروپای فدرال است که بر احترام به حقوق اولیه انسان‌ها، اصول صلح و دموکراتیک، آزادی و همبستگی و شرکت کلیه شهر وندان اروپایی پایه‌ریزی شده است. این جنبش بعد از سال ۱۹۴۸ نقش اساسی در فرایند ادغام کشورهای اروپایی به اتحادیه داشت و بر سازمان‌های اروپایی و ملی تأثیر زیادی داشته و دارد و برای ایجاد پارلمان اروپا و انتخابات عمومی نمایندگان پارلمان، قراردادهای مربوط به اتحادیه اروپا و قانون اساسی آن تلاش فراوانی کرده است. جنبش اروپایی بین‌المللی در چهل و یک کشور اروپا و بیست و دو سازمان بین‌المللی نمایندگانی دارد و هدف نهایی آن ایجاد «اتحادیه اروپای فدرال» است. این جنبش برای ارائه پیشنهادات خود از برگزاری کنفرانس، سمینار و اجلاس در شهرها و کشورهای مختلف اروپا دریغ نمی‌کند. «شورای اقتصادی دفاع»^۱ یکی دیگر از گروه‌های فکر اتحادیه اروپاست که به مسائل اقتصادی دفاع می‌پردازد. «کمیته آینده نگری کمیسیون اروپا»^۲ در سال ۱۹۸۹ تحت نظارت رئیس کمیسیون اروپا به وجود آمد که مرکب از گروه‌های چند فرهنگی و متشکل از پانزده عضو با مقررات متفاوت است. کمیسیون زمینه کاری تحقیقاتی سه‌گانه‌ای را برای این گروه تعیین کرده است: پیوستگی و ارزیابی الحاق به اتحادیه، ایجاد روابط با سازمان‌های درخواست‌کننده آینده‌نگری و انجام دستورات خاص.

سیزده گروه فکر اروپایی^۳ با اقداماتی که اندیشه‌وران «اروپای ما» انجام دادند برای همفکری و برنامه‌ریزی کل اتحادیه و ریاست دوره‌ای فرانسه، جمهوری چک و سوئد در ژوئن ۲۰۰۸ تشکیل جلسه مشترک دادند و در نهایت خواستار اجرای موارد ذیل شدند: تصویب پیمان لیسبون توسط بیست و هفت کشور عضو، بازنگری بودجه‌ای، انتخابات پارلمان اروپا، بازنگری پارلمان اروپا، تدوین استراتژی جدید برای سال ۲۰۲۰، آمادگی کشورهای عضو برای اتفاقات و وقایع بعد از کیوتو.

1. Conseil économique de défense

2. Cellule prospective de la commission européenne

۳. بروژل، مرکز اصلاحات اروپایی، مرکز اروپایی مطالعات سیاسی، مؤسسه دانمارکی مطالعات بین‌المللی، مرکز تحقیقات سیاست‌های اقتصادی، مؤسسه سیاست اقتصادی، اروپوم، بنیاد نوآوری‌های سیاسی، اروپای ما، اس وی پی، مؤسسه سوئدی مطالعات سیاسی و دئوس اروپا.

«مؤسسه مطالعات امنیتی اتحادیه اروپا»^۱ گروه فکر مستقلى است که در سال ۲۰۰۱ به وجود آمد، هدف اصلی آن ایجاد فرهنگ اروپایی مشترک در زمینه‌های امنیت، مبارزات استراتژیک و ایجاد منافع کل اتحادیه است. در این گروه کارشناسان دانشگاهی، نظامی، مسئولین سیاسی کشورهای اتحادیه، امریکا و کانادا در کنار یکدیگر به بحث و تبادل نظر می‌پردازند. «مؤسسه سلطنتی روابط بین‌الملل»^۲ یکی از بنیادهای بلژیکی است که با همکاری وزارت امور خارجه بلژیک و اتحادیه شرکت‌های بلژیکی در راه گسترش اتحادیه اروپا و اهداف آن گام بر می‌دارد. هدف اصلی آن تبادل اطلاعات و ایجاد نقطه‌نظرهای مشترک درباره مشکلات بین‌المللی و کشورهای اروپایی است. «گروه مدیریت کمیسیون اروپا»^۳ این گروه فکر که وابسته به دبیر کل کمیسیون اروپایی است زیر نظر ژروم وینیون فعالیت می‌کند و هماهنگ کننده کارهای مربوط به کتاب سفید اتحادیه در باره مدیریت اروپایی است. اکثر اعضای این گروه متشکل از کارشناسان زنده‌ای هستند که قبلاً در کمیته آینده نگری اتحادیه و گروه فکر کمیسیون کار می‌کرده‌اند.

ناتو- پیمان آتلانتیک شمالی و سازمان نظامی وابسته به آن در سال ۱۹۴۹ توسط امریکا پدیدار شد و هدف آن حمایت از کشورهای غرب اروپا در برابر اتحاد جماهیر شوروی طی پنجاه سال تمام و تا پایان جنگ سرد بود. نیروی دفاعی ناتو زیر نظر فرماندهان امریکایی اداره می‌شد و کشورهای اروپای غربی به جز فرانسه تفوق و برتری سیاسی و استراتژیک امریکا درباره اتحاد و فعالیت در محدوده حوزه‌های جغرافیایی را پذیرفتند. کشورهای اروپایی بعد از پایان جنگ سرد از ساختارهای سیاسی و نظامی ناتو پشتیبانی کردند و امریکا هم از اینکه می‌توانست به سلطه سیاسی خود در کشورهای اروپایی ادامه دهد راضی بنظر می‌رسید. بعضی از گروه‌های فکر کشورهای اروپایی در زمینه ناتو فعالیت می‌کردند. ناتو یکی از ابزارهای مفید و کارآمد سیاست خارجی امریکا است که توانست با موافقت شورای امنیت سازمان ملل متحد در مناقشات بوسنی و صربستان دخالت کند. اکثر گروه‌های فکر امریکایی از قبیل راند کورپوریشن،

1. Institut d'étude de sécurité de l'Union européenne

2 - Institut Royal des Relations internationales

3 - L'équipe Gouvernance de la commission européenne

گروه تحقیقاتی و اطلاعات درباره صلح و امنیت، بنیاد هریتیج و تعدادی از گروه‌های فکر اروپایی درباره ناتو به برنامه‌ریزی و آینده‌نگری و گسترش ناتو پرداخته‌اند.

نتیجه‌گیری

گروه‌های فکر توانسته‌اند در ایالات متحده آمریکا، به خاطر رژیم خاص فدرالیست در این سرزمین رشد کرده و در نوع خود بی‌نظیر شده و مورد توجه بازیگران سیاسی قرار گیرند. هر چند که گروه‌های فکر اروپایی وارث گروه‌های فکر امریکایی هستند ولی در اروپا و به خصوص در کشورهای انگلستان و آلمان که دارای سابقه دیرینه‌ای در این زمینه هستند، توانسته‌اند به‌خاطر برنامه‌ریزی، آینده‌نگری و تأثیرگذاری مورد توجه دولتمردان، سیاستمداران و سیاست‌شناسان قرار گیرند. گروه‌های فکر اروپایی در طی دهه‌های اخیر نقش مهمی در سیاست‌های کشورهای اروپایی داشته‌اند. ژاک دلور بنیان‌گذار «اروپای ما» در طی گزارشی طبق آمار انجام شده تعداد گروه‌های فکر کشورهای عضو اتحادیه اروپا در سال ۲۰۰۰ را ۶۲۵ سازمان ذکر می‌کند که مشغول فعالیت و برنامه‌ریزی بوده‌اند. گروه‌های فکر به خاطر برنامه‌ریزی و تأثیرگذاری زیاد توانسته‌اند نه تنها در قاره آمریکا و اروپا بلکه در آسیا و آفریقا مورد توجه قرار گیرند.

یادداشت‌ها

۱. این مقاله با مراجعه به سایت‌های اینترنتی و ترجمه کتاب «گروه فکر» تألیف استفاه بوشر و مارتین روایو تهیه شده و می‌تواند شروع مطالعات بعدی در زمینه‌های سیاسی، استراتژیک، امنیتی و... حول این موضوع باشد.

2. Smith James Allen, *The Idea Brokers : Think tanks and the Rise of the new Policy Elite*, New York, Maxwell Macmillan International, 1991
3. James McGann, Kent Weaver (ed), *Think Tanks and Civil Societies. Catalysts for Action*, New Jersey, Transaction Press, 2000.
4. Fondation Polemia, www.polemia.com
5. Philippa Sherrington, " Shaping the Policy Agenda: *Think Tank activity in the European Union*", *Global Society*, Vol 14, No. 2, septembre 2000.
6. Xavier Carpentier-Tanguy : *Influences et innovations politiques: les think tanks*, Centre Marc Bloch in Berlin UMR 701.
7. Stephen Boucher , M. Royo, *Les Think Tanks*, ch.1, Le flin, Paris 2006.
8. Ibid., ch. III.
9. Martin Thurnet, *Think Tanks in Germany*, Manchester University Press, 2003.